

NYBY BRUKS LIBERGS-EPOK 1882-1944

Upp- och nedgångar påverkades inte bara av konjunkturen



**Ur faktarutan om Lars Linus
(Linus Laurentius) Liberg:**

Han projekterade och byggde Rosenbad med Ferdinand Boberg som arkitekt. Huset stod färdigt 1902.

*Familjen hade sin Stockholms-
våning högst uppe i huset under
tornet.*

Förord

Då vi studerat Lars Linus Liberg och hans son Lars Gunnar Libergs liv har vi frapperats av hur olika de utvecklades. Fadern gick från framgång till framgång. Sonens liv framstår som präglad av ensamhet, föga framgång och att ha varit rejält olyckligt. Detta förklarar trycksakens underrubrik: **"Upp- och nedgångar påverkas inte bara av konjunkturen".**

Citat om Lars Linus Liberg av Elof Maxe ur Torshälla och Nyby - sida vid sida:

"Förmodligen var den tid som Nyby Bruk ägdes av grosshandlaren Lars Linus Liberg en av brukets glansperioder, om man tar i betraktande att han, ifrån att en gång varit järnhandlarbiträde i Stockholm, vid sitt frånfälle var ensam ägare till en oerhört stor förmögenhet."

Vid sin död lämnade han i testamente en miljon riksdaler var till ett betydande antal arvtagare

Faktaruta:
LARS LINUS LIBERG (födelsenamn Linus Laurentius)
1847-1924



Föddes i Eskilstuna den 16 december 1847. Dog i Stockholm den 25 februari 1924. Gift med Agnes Sofia Charlotta född Vogel. De fick barnen Sigrid Ingeborg Sofia gift Högberg, Lars Gunnar Mauritz Liberg, Agnes Märta Maria Liberg och Dagmar Elisabeth Liberg.

Lars Linus Liberg var en mycket framgångsrik man. Han kom att äga, helt eller delvis, många verksamheter, bland andra: Nyby Bruk AB med Holmens Mekaniska Verkstad, Wikmanshyttans stålverk med lant- och skogsegendomar, Lyckeåborgs bruk i Blekinge och fastigheten Rosenbad i Stockholm (dagens regeringskansli).

Familjen hade sin Stockholmsvåning högst upp i Rosenbad, i anslutning till tornet. Han var med och grundade en bank i Stockholm vilken senare köptes av Enskilda Banken. Han var delägare i Norra Södermanlands Järnvägsaktiebolag. Han köpte Ryningsbergs säteri i sin fars och farfars hemort Husby-Rekarne. Vid sin död lämnade han i testamente en miljon riksdaler var till ett betydande antal arvtagare.

Faktaruta

LARS GUNNAR MAURITZ LIBERG

1881-1944



Gunnar Liberg föddes den 26 januari 1881 i Stockholm och dog den 10 december 1944 i Torshälla. Han blev 63 år. Han var son och efterträdare till Lars Linus Liberg.

Gunnar Liberg var gift med sin kusin Elin Katarina född Liberg. Hon skilde sig från honom och gifte sig vid 36 års ålder med översten och greven Gustav Hamilton. Gunnar och Elin fick 1907 dottern Gunvor Katarina Gunnarsdotter gift Hermelin och 1909 dottern Karin Marianne gift Koeningssegg.

Fram till 1918 var Gunnar Liberg bruksdisponent vid det av fadern ägda bruket i Vikmanshyttan. 1918 flyttade han till Nyby Bruk för att efterträda fadern som bruksdisponent. Resten av familjen flyttade då till Stockholm och våningen i Rosenbad.

*I sitt arbete med att sköta Nyby Bruk stöttade sig Gunnar Liberg mer och mer på sin kamrer Valfrid Andersson, som befordrades till disponent.
(Valfrid Andersson var far till statsrådet Karin Ahrlund.)*

Nyby Bruks försäljningsprogram 1879–80

Nedan kopior av två annonsblad från 1879 och 1880 i Teknisk Tidskrift



Vid **Nyby Bruk** tillverkas och försäljes billigt:

Jernplåt, Stålplåt och **Plogfjöl** af alla dimensioner;
Ramsågblad, Cirkelsågar och alla andra slags sågar, för hvilkas godhet ansvaras;
Sågbladsämnen för Ram- och Cirkelsågar, af stål och af hårdt jern;
Smergelskifvor, Skördemaskinknifvar m. fl. sorters knifvar;
Spadar och **Skyfflar** af stål, såsom Trädgårds-, Dikes-, och Täckdiknings-spadar, Snö-, Ballast- och Kol-skyfflar m. m.
Skadade Sågblad och Cirkelsågar mottagas för reparation. Priskuranter tillhandahållas och öfversändas på begäran. Bref och Requisitioner torde adresseras till **Nyby Bruks Aktiebolag**, adress **Thorshälla**.

(ANNONS FÖR NYBY BRUK I TEKNISK TIDSKRIFT 1879)

NYBY-BRUKS

ADRESS TORSHÄLLA

PRIS-KURANT

ADRESS TORSHÄLLA

JERNPLÅT år 1880
Stämpeln NY och ZN.

TAKPLÅT

ÅNGPANNEPLÅT

KLASS I.

KLASS IV

Brukets effekter försäljes i Stockholm genom
Herr A. W. FRESTADIUS, Skeppsbron N° 4.
samt Herr L. L. LIBERG, Stora Gråmunkegränd N° 3
Requisitioner kunna adresseras till Nyby Bruksbolaget
adress: Thorshälla, eller till afnämnda Herrar försäljare.

**Annonser av
Nyby Bruk i
Teknisk Tidskrift
1879**

**och av Libergs
grosshandel i
Stockholm
1880**

Fadern Lar Linus Liberg var disponent på Nyby Bruk 1882-1918 och sonen Gunnar 1918-1944

- **Lars Linus Liberg anställs som disponent på Nyby Bruks AB 1882**
- **Nytt Plåtvalsverk och den 1:a Martinugnen (5 ton) byggs 1885**
för max 1250 mm bredd och 2-6 mm tjocklek
- **HOLMENS VERKSTAD blir dotterbolag till Nyby Bruk AB 1889**
- **Det nya Stångvalsverket byggs 1895**
- **Nyby Bruk runt sekelskiftet och uppsvinget under 1:a världskriget.**
Produktionen år 1900 är 5500 ton Martingöt och 1500 ton Lancashirejärn för tillverkning av stångjärn, plåt och klippspik.
- *Investering i Martinstål visade sig vara mycket lyckad för produktutvecklingen i Plåt- och Stångvalsverken. Den öppnade för många nya stålsorter och produkter som väl mötte den dåtida efterfrågan och nya användningsområden.*
- **Larsbo-Norn AB köps av Lars Linus Liberg**
*År 1901 köper Grosshandlare Liberg **Larsbo-Norn AB**, som äger 5 bruk i Bergslagen, bl.a. Wikmanshytte Bruk där sonen Gunnar Liberg är bruksdisponent 1909-1918.*

Mellan 1920-1930 slumrar bruket nästan in

Vid övertagandet av Nyby 1918 voro verken avsevärt nedgångna och Gunnar Liberg måste börja om med att bygga dammar och vattenverk.

- **Elektrifieringen år 1932 väcker bruket igen?**

Först år 1932 ersätts de gamla vattenhjulen i Nyby-fallet med elkraft från en kraftstation och stångjärnverket elektrifieras mer än 10 år efter de flesta konkurrenterna.

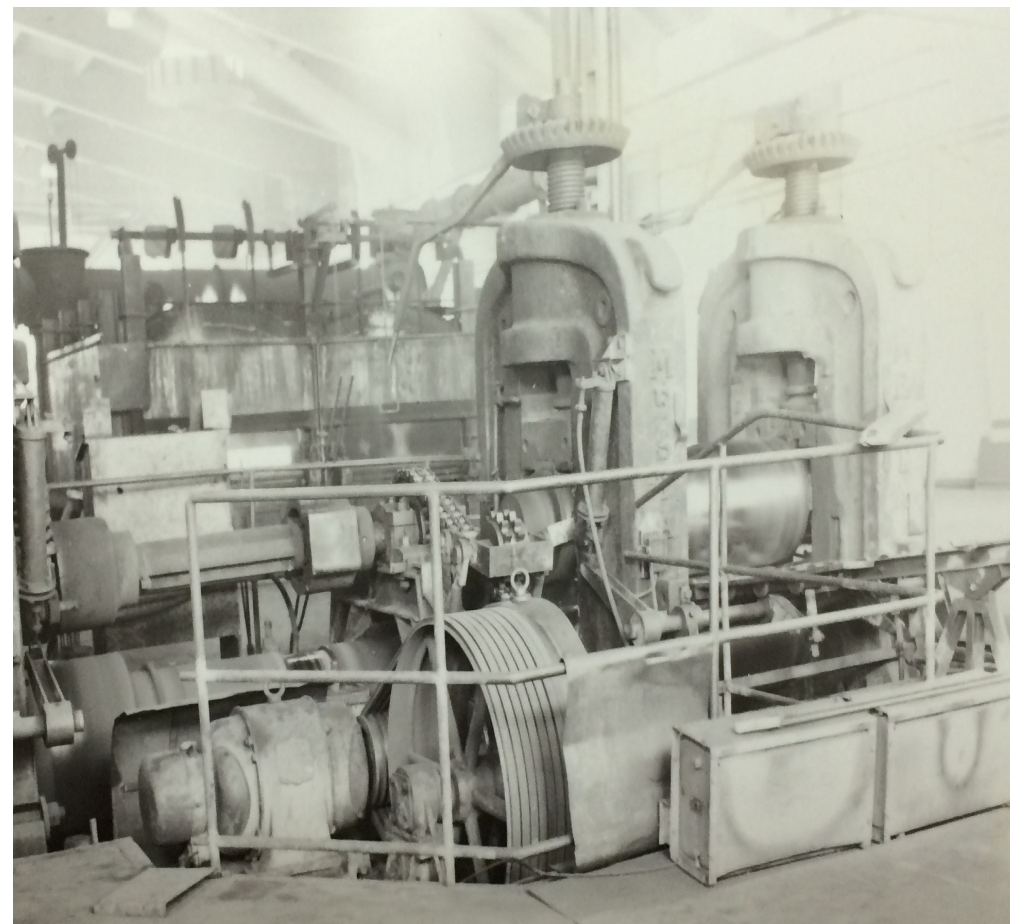
- **Ett sista försök till uppryckning**

Holmens Verkstad och Kronokvarnen samt även det ”moderniserade plåtverket” elektrifieras. Det senare, som varit Nyby Bruks ”flaggskepp” under drygt 100 år, havererade dock fullständigt år 1938

- **Citat ur Curt Brandstedts manuskript 1939: Hela bruket var nedkört, utslitet.**

En första rundvandring gav eftersmak av museum. En 5-tons martinugn levererade järnet till ett 30-tal kokiller i en rolig karusellformering. Anno 1885 hade dåvarande ägaren Lars Linus Liberg, den driftige, skaffat ett nytt plåtverk och 10 år senare byggt martinugn och stångjärnsverk. Dessa enheter var nu, efter sonen Gunnar Libergs övertagande, alla nära kollaps. Som jag växt upp vid Fagersta Bruk och där jag också trots min ungdom även hunnit arbeta ett par år, föreföll mig en renovering av detta förfallna gamla verk helt orealistiskt.

Illustration av Stångjärnsvalsningen från 1895 av Elof Maxe och ett foto av det gamla plåtvalsverket från 1885 båda elektrifierade på 1930-talet



Ett nedslag i Lars Linus Libergs bruksmiljö år 1910

Elof Maxe hjälper sin far Carl komma ihåg hur man arbetade vid Bruket under 1900-talets början – sammanställt av Elofs son Björn – jämför kartan från 1920

Carl minns framförallt hur de anställda arbetade, bodde och levde i denna utpräglade bruksmiljö, där han särskilt beskriver vardagslivet på ett nostalgiskt och kärleksfullt sätt:

- **Befolkningen och bebyggelsen**

3 nya stenhus byggdes och tillsammans med smedbostäderna fanns nu plats för 160 familjer

- **Handel och affärsverksamhet**

Grisar och höns fick ej hållas så ett slakteri i Motala levererade kött och den salta sillen kom från Göteborg

- **Skola och undervisning**

Roxnäs skola byggdes år 1900 och 4 lärare undervisade. Klasserna 1-2 hade en lärare/klass medan övriga (3-6) hade två klasser var

- **Kultur**

Kultur- idrotts- och nöjeslivet blomstrade och man hade 2 musikkårer (en blås och en stråkar). Biblioteket på verkstadsvinden var också möteslokal och sjuk- & begravningskassa



Libergs-epokens brukssamhälle av Christer Ericsson

Professor Christer Ericsson, tidigare bruksarbetare vid Nyby bruk, disputerade i historia vid Stockholms Universitet i februari 1997 på en avhandling med titeln:

"Vi är alla delar av samma familj - Patron, makten och Folket vid Nyby bruk 1890-1940"

Avhandlingen behandlar de paternalistiska relationerna vid Nyby Bruk traditionellt beskrivet som en strategi ovanifrån dvs. helt styrda av patronen.

Christer Ericsson nyanserar denna uppfattning genom att anlägga ett perspektiv som ställer arbetarna själva och deras påverkan av det paternalistiska systemet i fokus.

Patronen var en "god fader" för sina anställda, och som förf. påpekar byggde hans trovärdighet just på hans funktion att vara en synlig fadersfigur, med ett betonat "personligt" förhållande till sina underlydande.

Sträng men rättvis får man förmoda.

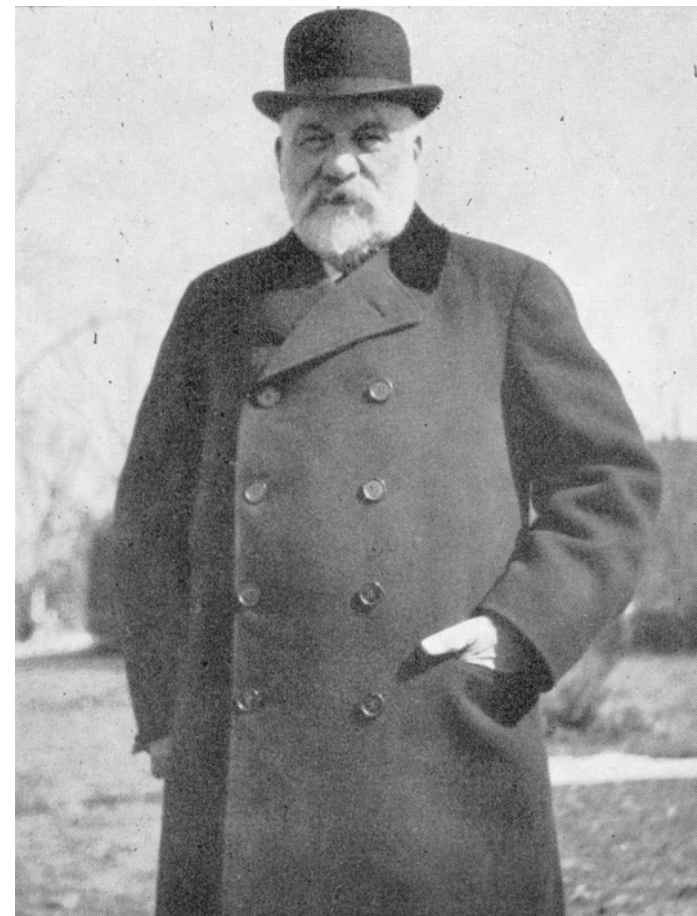
"Min slutsats är att industripaternalismen var en institution som arbetare och bruksägare vid Nyby bruk använde sig av för att i ett ömsesidigt samspel främja båda parternas intressen, allt dock inom ramen för en hierarkisk ordning".

Ericsson menar att 1800-talets traditionella paternalism personifierad av Lars Linus Liberg nådde en brytningspunkt och upplöstes under sonen Gunnar Libergs ledarskap.

Ett exempel på yrkesstoltheten i det gamla brukssamhället, som Christer Ericssons avhandling diskuterar, illustreras av bilden från 1885 där de blivande kuskarna strålar av stolthet och bilden av brukspatronen Lars Linus Liberg



Utbildning vid Nyby Bruks kuskskola 1885



Karta över Nyby Bruk år 1920 av Edvin Bäcklund

Ändrad 1931, -40 och -42

- | | | |
|----------|--------------|--|
| A | 1-7 | Nyby Bruk - Södra Verken |
| | 29 | Huvudkontor, |
| | 30 | Herrgården |
| B | 4-11 | "Smebostäderna" |
| | 15 | Kråkslottet, |
| | 16 | Paradiset |
| | 19-21 | "Stenbyggningarna" |
| | 28 | Stallet |
| | 29 | Mjölkbod saml.plats |
| | 30-32 | förmän och 33-35 martinarbetare i Kogne |
| C | 3 | Rättarbostaden |
| | 5 | Ladugårdsförman |
| | 12 | Kamrersbostaden |
| | 13 | Överingenjörsbostaden |
| | 15 | VerkmästARBostaden |
| | 20 | Lekstugan |
| | 21 | G:a Herrgården |
| | 27 | Krutladan |
| | 32 | f.d. fattighuset |



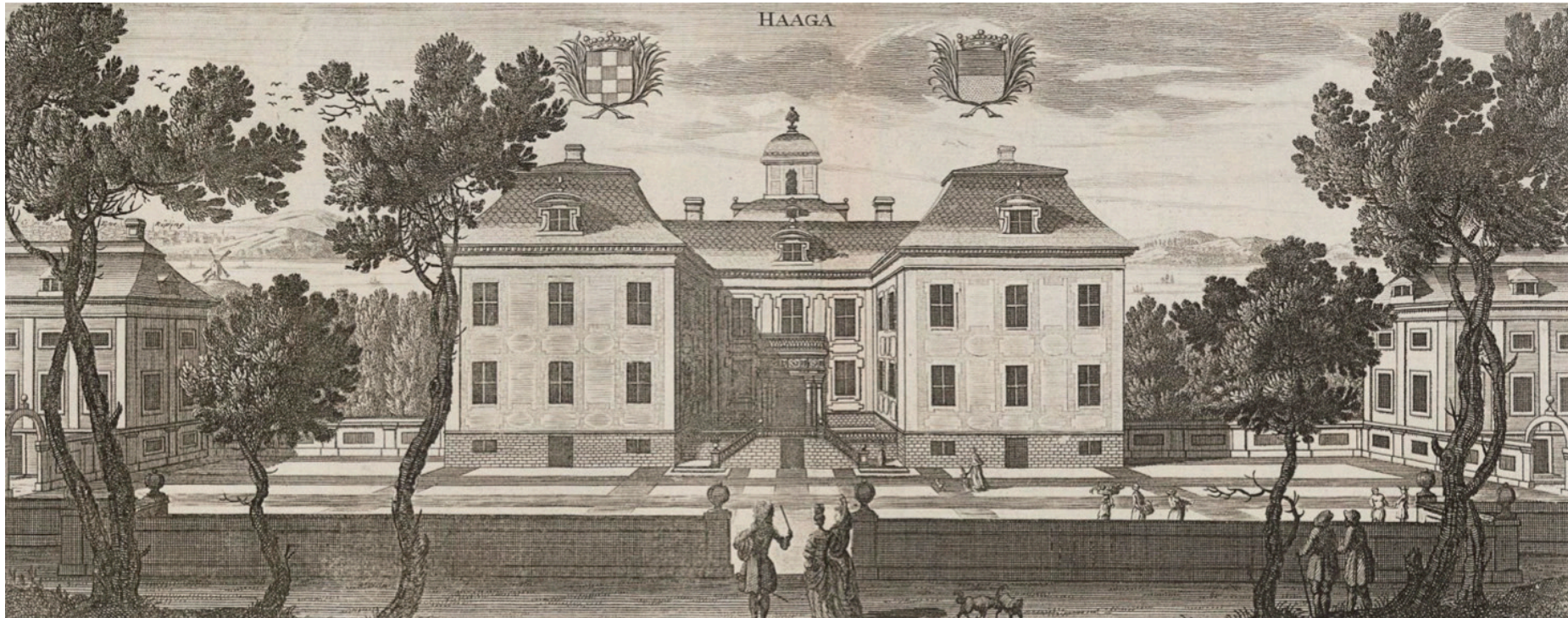
Första mötet med Nyby 1939-1940

CURT BRANDSTEDT

- Född i Fagersta 1918.
- Avled i Augsburg vid 82 års ålder år 2000.
- Gift med Helene född Brechtelsbaur från Augsburg. Hon dog 2012 vid 85 års ålder.
- Curt utexaminerades från Bergsskolan i Filipstad år 1938.
- Efter fullgjord militärtjänst arbetade han 1939-1940 som konstruktör, "ritare" vid Nyby Bruk.
- Han återkom, från Skogstorps valsverk, till Nyby Bruk på 1950-talet, där han arbetade fram till sin pensionering år 1973.
- Efter Curts pensionering flyttade Helene och Curt till Augsburg. Vi minns Curt som en lågmäld, sympatisk och sällsynt kunnig person.



Libergs köp av Haga slott och tegelbruk 1894 missade vi i "Libergsepoken"



Haga slott utanför Enköping ur Sueciaverket 1690 av Erik Dahlberg